

**ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
ОСІБ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В
СИСТЕМІ ПОЗАШКІЛЬНОЇ, СПЕЦІАЛЬНОЇ
ТА ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ**

**До 220-ї річниці
з дня заснування університету**

Збірник наукових праць

Харків 2024

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди

*Формування життєвої компетентності осіб з особливими
освітніми потребами в системі позашкільної, спеціальної
та інклюзивної освіти*

До 220-ї річниці
з дня заснування університету

Збірник наукових праць

Харків – 2024

Редакційна колегія:

Головний редактор – Бойчук Юрій Дмитрович, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, ректор ХНПУ імені Г. С. Сковороди;

Заступник головного редактора – Коваленко Вікторія Євгенівна, доктор педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри спеціальної педагогіки;

Відповідальний секретар – Якуба Леся Станіславівна, викладач кафедри спеціальної педагогіки ХНПУ імені Г.С. Сковороди.

Члени редакційної колегії:

Микитюк Сергій Олександрович, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри психологічної та педагогічної антропології, декан факультету природничої, спеціальної і здоров'язбережувальної освіти ХНПУ імені Г. С. Сковороди;

Дрожик Людмила Володимирівна, кандидат педагогічних наук, доцент, в.о. завідувача кафедри здоров'я людини, реабілітології і спеціальної психології ХНПУ імені Г. С. Сковороди;

Сінопальнікова Наталія Миколаївна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри спеціальної педагогіки ХНПУ імені Г. С. Сковороди;

Козачек Надія Олексіївна, старший викладач кафедри спеціальної педагогіки ХНПУ імені Г. С. Сковороди;

Лященко Віра Михайлівна, доктор філософії, старший викладач кафедри спеціальної педагогіки ХНПУ імені Г. С. Сковороди.

Формування життєвої компетентності осіб з особливими освітніми потребами в системі позашкільної, спеціальної та інклюзивної освіти: збірник наукових праць до 220-ї річниці з дня заснування університету. – Х. : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2024. – 237 с.

Рекомендовано редакційно-видавничою радою Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди

Протокол 5 № від 15.05.2024

ЗМІСТ

Андрєєва М.О, Гладун Т.О. Формування інклюзивної компетентності майбутніх соціальних працівників/соціальних педагогів засобами волонтерської діяльності	7
Аннас Ю.В. Затримка мовленнєвого розвитку у дітей раннього віку: причини та прояви	9
Бабеня Ю.В. Використання сенсорно-інтегративних вправ, як складової артикуляційної гімнастики при формуванні правильної звуковимови у дітей	11
Балинська М. В. Комунікативні бар'єри у підлітків із тяжкими порушеннями мовлення в умовах кризових ситуацій	15
Безугла І. О. Особливості формування мотивації до комунікації в дітей молодшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення І рівня засобами каністерапії	18
Брушневська І.М. Формування фонетичної складової мовленнєвої діяльності дітей дошкільного віку в онтогенезі	23
Волкова К.С., Суменко Т.Ю. Використання методів музичної терапії та нейрокорекції у процесі формування соціальної компетентності дітей зі складними порушеннями розвитку	25
Герман А.В. Розвиток діалогічного мовлення дошкільників із ЗНМ II рівня в ігровій діяльності	29
Голуб Н.М. Роль соціальних факторів у виникненні труднощів формування та порушень писемного мовлення в молодших школярів	32
Гончарова Н. М, Левченко Н. О. Нетрадиційні уроки як засіб підвищення ефективності навчання інформатики в учнів з інтелектуальними порушеннями	34
Горелик О.В. Сенсорне виховання та його вплив на гармонійний розвиток дітей старшого дошкільного віку.	37
Данилюк О.О. Нетрадиційні методи роботи з усунення роботи порушень моторної сфери у дітей з дизартрією	41
Довженко Т. О. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до роботи в умовах інклюзії: досвід і перспективи	43
Долганюк О.В., Литвищенко Т.І. Організація виховної роботи в спеціальній школі в умовах воєнного стану	45
Дядениста А.М. Методика Тан-Содерберг як засіб розвитку мовлення у осіб з тяжкими порушеннями мовлення	50
Житник М. Р. Логопедична корекція оптичної дисграфії у дітей молодшого шкільного віку	53
Знова І. В. Формування фонематичного сприймання в онтогенезі дітей дошкільного віку	55
Зосімова В.В. Особливості формування монологічного мовлення молодших школярів з ТПМ	61
Зубрилова О.М. Умови успішного формування та розвитку діалогічного мовлення учнів з інтелектуальними порушеннями	63

результатів у розвитку та покращенні навичок мови. За допомогою сенсорної інтеграції логопеди можуть допомогти дітям покращити свої комунікативні навички, розвинути мовлення та розуміння мови. Вони також можуть допомогти дітям з порушеннями мови краще адаптуватися до навколишнього середовища та навчатися новим навичкам. За допомогою сенсорної інтеграції логопед може допомогти своїм пацієнтам не тільки розвинути мовленнєві навички та комунікацію, покращити здатність до сприйняття та уваги, а також знизити стрес та тривожність, пов'язані з порушеннями мови. Чуттєве пізнання зовнішнього світу - найважливіша ланка в системі пізнавальної діяльності дитини, необхідна передумова інтелектуального та мовленнєвого розвитку.

Література

1. Айрес Э.Дж. Ребенок и сенсорная интеграция. Понимание скрытых проблем развития. (Пер. с англ. Юлии Даре) Москва : Теревинф, 2013. 272 с.
2. Вакуленко Ю.В. Сенсомоторний розвиток дітей з аутизмом. Психологія та педагогіка: необхідність впливу науки на розвиток практики в Україні : збірник тез наукових робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції м. Львів, 22–23 лютого 2019 року. 2019. С. 29–32.
3. Дорошенко З. П. Сенсомоторний розвиток дитини раннього дошкільного віку : теорія і практика. Пріоритетні напрями роботи дошкільної ланки освіти на 2006-2007 навчальний рік методичний аспект. З. П. Дорошенко. Вип. шостий ,за наук. ред. К. Л. Крутий. Запоріжжя ТОВ ЛПС ЛТД, 2007. Вип. 6. С. 142-157.
4. Линська М. І. Формування мовленнєвої діяльності у немовленнєвих дітей з використанням інноваційних технологій: [посібник для вчителя-дефектолога] М. І. Линська; під ред. С.Н. Шаховської. М. ПАРАДИГМА. 2015. - 128 с.
5. Мовленнєва і сенсорна системи та їх порушення. Навчальний посібник (за напрямом підготовки Корекційна освіта). Укл. Дегтяренко Т.М., Лобанова О.В., Дудченко І.О. – Суми, СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2021. 416 с.
6. Рібцун Ю. В. Інноваційний підхід до організації та проведення артикуляційної гімнастики в логопедичній групі. Дошкільна освіта. 2011. Вип. 33 С. 31-43.

Балинська М. В.

викладач кафедри спеціальної педагогіки і психології та інклюзивної освіти комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, аспірантка Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Яремченка НАПН України

КОМУНІКАТИВНІ БАР'ЄРИ У ПІДЛІТКІВ ІЗ ТЯЖКИМИ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ В УМОВАХ КРИЗОВИХ СИТУАЦІЙ

В житті кожної людини, а також у наукових пошуках спілкування завжди займало і займає важливе значення. Адже цей процес є важливим для всіх людей, незалежно від віку, статі та інших характеристик. Проте у підлітковому віці спілкування набуває виняткового значення. Важливим у дослідженні цього питання заслуговує аспект комунікативних бар'єрів, які можуть заважати

нормальному спілкуванню [1, 22]. У дослідженні проблеми бар'єрів у процесі спілкування підлітків особливої уваги потребують діти даної вікової категорії, які мають особливі освітні потреби, зокрема тяжкі порушення мовлення (далі ТПМ). Актуальність даного питання посилюється тим, що ситуація у нашій країні, воєнні дії можуть стати стресогенними факторами, що мають вплив на всіх людей, особливо на психіку таких дітей, які мають особливі освітні потреби [5, 9]. Це у свою чергу може викликати або посилювати прояви різних бар'єрів, в тому числі комунікативних. Це підтверджує актуальність вивчення та подальшого дослідження цього питання, саме чому і присвячена дана публікація.

Дослідження проблеми комунікативних бар'єрів доцільно почати із актуальності та аналізу загально-психологічних особливостей процесу спілкування. Спілкування у нашому житті займає дуже важливу роль. Ми народжуємось, дорослішаємо, розвиваємось та проживаємо в соціумі. Багато видів нашої діяльності пов'язані та відбуваються саме через спілкування та взаємодію один з одним. Спілкування є однією з основних потреб людини, яка живе в суспільстві. Саме тому вивчення цієї теми є актуальним у будь-які часи та вікові періоди. Саме поняття «спілкування» має різностороннє тлумачення. Ми визначаємо спілкування як взаємодію двох (чи більше) людей, що направлена на координацію їх зусиль з метою встановлення та налагодження стосунків і досягнення спільних результатів [1, 23].

Особливого значення набуває спілкування саме у підлітковому віці. Важливими психологічними новоутвореннями підліткового віку є: особистісне самоствердження, дорослість, потреба у спілкуванні, значне збільшення контактів, перегляд встановлених раніше переконань та уявлень, формування нового світогляду, засвоєння цінностей і норм підліткового середовища, тощо [6].

У процесі спілкування підлітків також можуть виникати труднощі та певні бар'єри. У процесі комунікації підлітків можуть виникнути певні перепони, які мають різну природу походження та характер прояву. Загалом комунікативним бар'єром є все те, що перешкоджає і не дозволяє відбутися ефективній комунікативній дії [2]. Труднощі, з якими людина зустрічається в спілкуванні є однією із складних проблем психології. У загальному ключі стан труднощів у спілкуванні – це стан, що суб'єктивно переживається людиною, певні «збої» в реалізації запланованого спілкування внаслідок неприйняття партнером зі спілкування, його дії, нерозуміння тексту, нерозуміння партнера, зміни комунікативної ситуації, або власного психологічного стану [1, 23].

Комунікативні бар'єри також можна умовно розділити на труднощі соціального і психологічного характеру. Бар'єри можуть виникати через відсутність розуміння: (різна мова, соціально-психологічні відмінності тощо). Проте бар'єри комунікації можуть мати і психологічний характер. Вони можуть з'являтися через індивідуальні психологічні особливості осіб, які спілкуються, або за умови сформованих специфічних психологічних відношень до партнера: недовіри, неприязні, тощо [3, 203].

Проблема подолання бар'єрів в освітньому середовищі відповідає політиці безбар'єрності, що є Національною стратегією зі створення безбар'єрного простору в Україні, відповідно до якої безбар'єрність розуміється як філософія суспільства, у якому немає обмежень [4, 2021]. Головною ідеєю є створення середовища, у якому буде комфортно всім, а також підґрунтя для внутрішньої готовності кожного громадянина до цього (Зеленська, 2021). Детальної уваги потребує створення умов безбар'єрності у сфері освіти підлітків, в тому числі з особливими освітніми потребами, зумовленими тяжкими порушеннями мовлення.

На процес спілкування та взаємодії особистості підлітка впливають не лише його внутрішні особливості розвитку, а й соціальне середовище, в якому він розвивається. Внаслідок воєнних дій діти різного віку зазнали психологічних травм, що навіть при попередній відсутності мовленнєвих порушень могло призвести до їх появи. Наявні мовленнєві труднощі в умовах кризових ситуацій значно загострюються. Наприклад, коли вона вимушена залишити звичне місце проживання, вимушено розлучитися з одним із батьків, змінити темп та ритм життя, умови навчання та звичне коло і характер спілкування.

Стресогенні фактори мають набагато більший вплив на психіку таких дітей, у яких наявні особливі освітні потреби. До прикладу, за дослідженнями Ю. Рібцун, найбільш вразливою категорією є діти з труднощами темпоритмічної сторони мовлення (заїкання). У дітей із заїканням спостерігаються тривожна поведінка, дратівливість, простежується поведінковий спектр від депресії до агресії. Таких дітей можуть переслідувати передчуття небезпеки, розлуки з близькими страх перед незнайомими людьми та ситуацією спілкування. Це призводить до збільшення проблем спілкування та комунікації як з дорослими, так і з однолітками. Дефіцит індивідуального соціального та емоційного досвіду може проявлятися у наростаючому відчутті тривоги, імпульсивному реагуванні та поверхневому сприйманні та аналізу інформації [5, 11].

Для нашої категорії досліджуваних, а саме підлітків, які мають тяжкі порушення мовлення, необхідно відмітити, що внаслідок травмуючих подій може радикально змінюватися картина світу, руйнуватися вже сформовані уявлення, також можливе виникнення почуття неповноцінності. Відчуття вразливості може викликати страх інакшості, сором і призводити до саморуйнівної поведінки. Що у свою чергу впливає на процес комунікації та взаємодії з оточуючими, провокувати виникнення чи посилювати комунікативні бар'єри [5, 15].

Виходячи із вищезазначеного, можемо зробити висновок про те, що спілкування – є важливим процесом в житті кожної людини. Багато видів діяльності пов'язані та відбуваються саме через спілкування та взаємодію один з одним. Особливої уваги у дослідженні спілкування потребує саме підлітковий вік. Саме у підлітковому віці спілкування набуває особливого значення. У дослідженні проблеми подолання бар'єрів особливої уваги потребують учасники освітнього процесу, які мають особливі освітні потреби, зокрема

порушення мовлення. Актуальність даного питання посилюється тим, що ситуація у нашій країні, воєнні дії можуть стати стресогенними факторами, що мають вплив на всіх людей, особливо на психіку таких дітей, які мають особливі освітні потреби. Це у свою чергу може викликати або посилювати прояви різних бар'єрів, в тому числі комунікативних. Подолання та попередження бар'єрів є однією з головних задач освіти осіб з особливими потребами.

Література

1. Балинська М. В., Іванова О. Ф. Емоційні бар'єри та емпатія в процесі міжособистісного спілкування підлітків з різного соціального оточення. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна № 1110 серія «Психологія»*. 2014. Вип. 55. С. 22 – 26.
2. Дмитрієва С. М. Психологічні особливості комунікативних бар'єрів у міжособистісному спілкуванні. *Актуальні проблеми, сучасний стан та перспективи розвитку індустрії туризму в Україні та Польщі: Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції / За ред. Саух І. В. С. 247–250.*
3. Козирев М. П. Комунікативні бар'єри спілкування та шляхи їх подолання. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія психологічна*. 2014. Вип. 1. С. 201–211.
4. Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року: розпорядження Кабінету міністрів України від 14 квітня 2021 р. № 366-р, Київ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text>
5. Рібцун Ю. В. Психолого-педагогічна підтримка дітей із заїканням в умовах війни: навч.-метод. посіб. Київ: ФОП Цибульська В. О., 2023. 132 с.
6. Седих К.В., Моргун В.Ф. Делінквентний підліток. Навчальний посібник з психопрофілактики, діагностики та корекції протиправної поведінки підлітків для студентів психологічних, педагогічних, соціальних, юридичних спеціальностей та інтернів-психіатрів. – 3-є вид., доп. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2019. 272 с.

Безугла І. О.

здобувач вищої освіти (магістерського рівня)
спеціальності 016.01 Спеціальна освіта. Логопедія

Науковий керівник: Міщенко О. А.

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри спеціальної педагогіки
Харківський національний педагогічний
університет імені Г. С. Сковороди

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ ДО КОМУНІКАЦІЇ В ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ І РІВНЯ ЗАСОБОМ КАНІСТЕРАПІЇ

Проблема загального недорозвинення мовлення (далі – ЗНМ) в дітей молодшого дошкільного віку вивчається досить давно, проте й нині вона залишається однією з найактуальніших у логопедії. Як свідчить статистика, 70% дітей дошкільного віку мають порушення мовлення [5]. За дослідженнями